

NNTLARNI SUBSIDIYA ORQALI QO`LLAB-QUVVATLASHDA MOLIYAVIY MEXANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH

Xolbekov Ulug'bek Toshpulat o'g'li

Mustaqil izlanuvchi

Davlat subsidiyalari bu institutlarni moddiy-texnik qo'llab-quvvatlashning asosiy manbai sifatida xizmat qiladi va ularning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Jon Roulz "fuqarolik jamiyati institutlari demokratik jamiyatning asosiy tayanchi ekanligini ta'kidlaydi"¹. Ularga moliyaviy yordam ko'rsatish davlatning vazifasi bo'lib, bu institutlarning mustaqilligini ta'minlashga yordam beradi.

Jozef Stiglisfikriga ko'ra "davlat subsidiyalari orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlash mumkinligini aytadi Uning fikriga ko'ra, fuqarolik jamiyati institutlari orqali aholining turli guruhlariga yordam berish osonlashadi"².

Robert Patnam "fuqarolik jamiyati institutlarini davlat subsidiyalari orqali qo'llab-quvvatlash ijtimoiy kapitalni oshirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi"³. Biroq, u davlat yordami mustaqillikka ta'sir ko'rsatmasligi kerakligini ham eslatib o'tadi.

Tomas Karoters esa, "davlat tomonidan ko'rsatiladigan subsidiyalarning noto'g'ri taqsimlanishi yoki haddan tashqari ko'p aralashuvi institutlarning hukumatdan qo'rquvini kuchaytirishi va ularning erkin faoliyatiga to'sqinlik qilishi mumkinligini ta'kidlaydi"⁴.

Amartiya Sen "davlat subsidiyalarini adolatli taqsimlash mexanizmlari fuqarolik jamiyati institutlarining samaradorligini oshirishini ta'kidlaydi"⁵. Uning fikriga ko'ra, subsidiyalar faqatgina ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarga yo'naltirilishi kerak.

¹ Jon Roulzning "A Theory of Justice" (1971)

² Jozef Stiglis "The Price of Inequality" (2012)

³ Robert Patnam "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy" (1993)

⁴ Tomas Karoters "Aiding Democracy" (1999)

⁵ Amartiya Senni "Development as Freedom" (1999)

Duglas "Nortsubsidiyalar "iqtisodiy rivojlanish uchun fuqarolik institutlari va davlat o'rtasida hamkorlik aloqalarini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi"⁶.

A.V. Fedotov va M.V. Ilicheva "davlat subsidiyalarining adolatli va shaffof taqsimlanishi zarurligini ta'kidlaydilar"⁷. Ular ijtimoiy yo'naltirilgan nodavlat tashkilotlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash orqali fuqarolik jamiyatini rivojlantirish mumkinligini qayd etadilar.

V.V. Grib "dissertatsiyasida davlat organlari va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi hamkorlikning huquqiy asoslari tahlil qilingan. Muallif davlat tomonidan ko'rsatiladigan qo'llab-quvvatlash fuqarolik jamiyatining samarali faoliyati uchun muhim ekanligini ta'kidlaydi"⁸.

"Davlat subsidiyasi - sotsial va ijtimoiy ahamiyatga molik faoliyatni amalga oshirayotgan nodavlat notijorat tashkilotlarini va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlarini qo'llab-quvvatlash uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti, davlat maqsadli jamg'armalari mablag'lari hisobidan beriladigan hamda aniq loyihalar bilan bog'liq bo'lmagan moliyaviy yoki boshqa moddiy ko'makdir."⁹

Davlat subsidiyalaridan faqat nodavlat notijorat tashkilotlarining va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining ustavida belgilangan maqsad va vazifalarni bajarish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash hamda ijtimoiy foydali maqsadlarga erishish uchungina foydalaniladi.

O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan qonunchilik hujjatlari qabul qilingan. Jumladan, 2024-yil 26-avgustda qabul qilingan "Fuqarolik jamiyati institutlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmonda fuqarolik jamiyati institutlariga davlat

⁶ Duglas Nort "Institutions, Institutional Change, and Economic Performance" (1990)

⁷ А.В.Федотов,М.В. Иличева "Государство и институты гражданского общества: построение системы государственной поддержки в регионах"

⁸ Гриб Владислав Валерьевич Взаимодействие органов государственной власти и институтов гражданского общества в Российской Федерации доктор юридических наук 2011

⁹ O'zbekiston Respublikasining "Ijtimoiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni 19 modda

subsidiyalari, grantlari va ijtimoiy buyurtmalarini ajratish bilan bog'liq barcha jarayonlarning shaffofligini ta'minlashga qaratilgan yagona elektron platforma ishga tushirilishi belgilangan.

O'zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash hajmini oshirish rejalashtirilgan bo'lib, 2021–2025-yillarga mo'ljallangan fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasiga muvofiq, nodavlat notijorat tashkilotlari va boshqa fuqarolik jamiyati institutlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari kengaytiriladi. Jumladan, subsidiya, grant va ijtimoiy buyurtmalar hajmini 2021-yilda kamida 1,2 baravarga, 2025-yilga kelib esa 1,8 baravarga oshirish belgilangan.

Davlat subsidiyalari fuqarolik jamiyati institutlarini moddiy va moliyaviy jihatdan rag'batlantirish uchun ajratiladigan mablag'lar bo'lib, ular ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash va ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirishga yo'naltiriladi. Ushbu mablag'lar fuqarolik jamiyati institutlarining faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy sheriklikni mustahkamlash, shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlash kabi maqsadlarga xizmat qiladi.

Fuqarolik jamiyati institutlari demokratik jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, ular davlat va fuqarolar o'rtasidagi muloqotni yo'lga qo'yish, jamiyat manfaatlarini himoya qilish va ijtimoiy muammolarni hal etishda muhim rol o'ynaydi. Davlat tomonidan taqdim etiladigan subsidiyalar esa ushbu tashkilotlarning barqaror rivojlanishiga ko'maklashuvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Bunday institutlar davlat organlari va xususiy sektor o'rtasidagi muloqotni rivojlantirishga, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga, huquqiy madaniyatni oshirishga va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni bartaraf etishga xizmat qiladi. Shu sababli, fuqarolik jamiyati institutlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarni rivojlantirish, shuningdek shaffoflik va hisobdorlikni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Davlat subsidiyalari FJIning rejali faoliyati uchun zarur moliyaviy manbalarni ta'minlaydi. Bu manbalar orqali FJI o'z loyihalari va tashabbuslarini

birlashgan holda amalga oshiradi, o'z vazifalarini muvaffaqiyatli bajaradi va uzoq muddatli maqsadlariga erishadi. FJI ko'pincha aholining ijtimoiy ehtiyojlariga javob beradigan tashabbuslarni amalga oshiradi. Davlat subsidiyalari mazkur tashabbuslarni moliyalashtirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Masalan: kam ta'minlangan oilalarga yordam, ayollar va yoshlar huquqlarini himoya qilish, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha loyihalar.

Fuqarolik jamiyati institutlarining asosiy vazifalaridan biri – jamiyat uchun dolzarb bo'lgan ijtimoiy masalalarni hal etishga qaratilgan tashabbuslarni ilgari surishdir. Davlat subsidiyalari esa huquqiy madaniyatni yuksaltirish, aholiga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish hamda ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash imkonini yaratadi.

Davlat subsidiyalari – fuqarolik jamiyati institutlari, jamoat tashkilotlari va boshqa ijtimoiy ahamiyatga ega subyektlarga davlat tomonidan ajratiladigan moliyaviy yoki nomoliyaviy ko'mak shakli bo'lib, u ularning faoliyatini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Ushbu subsidiyalar orqali davlat quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

1). Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash: jamiyatda mavjud muammolarni hal qilish uchun moliyaviy resurslarni taqdim etish;

2). Inson huquqlarini himoya qilish: fuqarolik jamiyati institutlarining inson huquqlari, tenglik va adolat prinsiplarini rivojlantirishdagi rolini qo'llab-quvvatlash;

3). Iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish: innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash va aholining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitini yaxshilashga xizmat qiladigan loyihalarni moliyalashtirish;

Rivojlangan mamlakatlarda davlat subsidiyalari fuqarolik jamiyati institutlarining mustaqilligini saqlab qolishga yo'naltirilgan. Davlat qo'llab-quvvatlovi samaradorligini oshirish maqsadida shaffoflik va hisobdorlik prinsiplari asosida amalga oshiriladi. Yevropa mamlakatlari Shvetsiya va Norvegiyada jamoat tashkilotlari uchun doimiy grantlar ajratiladi. Ushbu davlatlarda subsidiyalar ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish, inson huquqlarini himoya qilish va ekologik

loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun yo'naltiriladi. Masalan, Norvegiyada hukumat nodavlat tashkilotlarga yalpi milliy mahsulotning ma'lum bir qismini ajratishni qonunchilik darajasida kafolatlaydi.

Germaniyada nodavlat tashkilotlarga davlat tomonidan maxsus fondlar tashkil etilgan. Bular jamiyatning turli qatlamlarini o'qitish, qayta tayyorlash va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash uchun mablag' taqdim etadi. Germaniyada davlat moliyalashtirish bilan bir qatorda biznes sektor ham o'z hissasini qo'shadi.

Kanadada davlat fuqarolik jamiyatini qo'llab-quvvatlash uchun grantlar, soliq imtiyozlari va boshqa moliyaviy vositalardan foydalanadi. Nodavlat tashkilotlar davlat byudjetidan mablag' olish uchun shaffof tanlov asosida loyihalar taklif qiladi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda fuqarolik jamiyati institutlariga qo'llab-quvvat davlat va xalqaro tashkilotlar orqali amalga oshiriladi. Bunday mamlakatlarda asosiy e'tibor ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan loyihalarga qaratiladi.

Hindistonda mahalliy va xalqaro fondlar tomonidan moliyalashtiriladigan ijtimoiy sheriklik dasturlari mavjud. Davlat jamoat tashkilotlarini ta'lim, sog'liqni saqlash va qishloq xo'jaligi sohalarida qo'llab-quvvatlaydi. Hindistonda davlat va nodavlat sektor o'rtasidagi hamkorlik jamoatchilik xizmatlari samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi.

Keniyada davlat subsidiyalari asosan qishloq hududlaridagi fuqarolik jamiyati tashabbuslarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Bu mamlakatda fuqarolik jamiyati rivojlanishi uchun xalqaro tashkilotlardan yordam olish ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, UNICEF va USAID Keniyadagi jamoat tashkilotlariga katta grantlar taqdim etadi.

Indoneziyada davlat fuqarolik jamiyatini rivojlantirish uchun soliq imtiyozlari va moliyaviy yordam ko'rsatadi. Indoneziyada jamoat tashkilotlari asosan ekologiya, inson huquqlari va ijtimoiy himoya sohalarida faoliyat olib boradi.